

Pogovarjanje s Pogovarjanji

V torek, 7. februarja 2006 je bila otvoritev projekta z naslovom »Pogovarjanja/Conversations/Conversas«, ki ga v Galeriji Škuc med 7. februarjem in 10. marcem pripravljata umetnika Ricardo Basbaum* iz Brazilije ter Bojana Piškur iz Ljubljane ob sodelovanju z umetniki in kolektivi iz Brazilije in Slovenije. S »Pogovarjanji« vpeljujeta »dialoške prakse«, ki so temeljne za teorije, umetnosti in gibanja, ki nastajajo v Latinski Ameriki kot invencije proti in onkraj neoliberalizma. Dialog, ki ga je kot temeljno metodo izobraževanja zatiranih v sedemdesetih vpeljal brazilski radikalni pedagog in teolog osvoboditve Paulo Freire, jima služi za evociranje igre situacij med udeleženci – gledalci in soustvarjalci različnih umetnostnih praks, ki nastajajo v specifičnih in oddaljenih lokalnih scenah v Sloveniji in Braziliji.

Ricarda sem zmotila drugi dan njegovega prvega obiska v Ljubljani, sredi nedeljskega večernega mrtvila. Pogovarjanja sva nadaljevala tudi še med njegovimi pripravami na izvedbo projekta v Škucu. Hitro sem razumela, zakaj ga mnogi umetniki in teoretiki opisujejo kot človeka, ki je sposoben prehajati običajno delitev med umetnikom in gledalcem oziroma sodelujočim, pa tudi med prostorom in časom. Vprašanje pa je, ali bodo z njegovim odhodom iz Ljubljane izginila tudi »Pogovarjanja«.

* Ricardo Basbaum (São Paulo, 1961) je umetnik, pisec, kurator in aktivist, ki ustvarja in živi v Rio de Janeiru v Braziliji. Predava umetnostno zgodovino na *Universidade do Estado do Rio de Janeiro* ter objavlja v domačih in tujih znanstvenih, umetniških revijah ter katalogih. Leta 2001 je uredil zbornik »Arte Contemporânea Brasileira: texturas, dicções, ficções, estratégias« (Rio de Janeiro, Contra Capa, 2001). Med leti 1999 in 2003 je sodeloval je v umetniških skupinah Agora. Uredil je številna dela, na primer »G. x eu« (Rio de Janeiro, Espaço P, 1998) in »NBP x eu-vocè« (Rio de Janeiro, MAM, 2000). Je urednik umetniške revije *item*. Med njegove vidnejše razstave sodijo »psiu-ei-oi-olá-não« (A Gentil Carioca, Rio de Janeiro, 2004), »sistema-cinema + diagramas« (MAC-UNaM, Posadas, 2003), »Passagens (NBP)« (Galeria Artur Fidalgo, Rio de Janeiro, 2001) in »NBP x eu-vocè« (MAM, Rio de Janeiro, 2000). Zadnja leta veliko ustvarja v tujini in na mednarodnih prireditvah: »Bodi kar hočeš, vendar ostani tam, kjer si« (Witte de With, Rotterdam, 2005), »Scene« (Centro Altantico de Arte Moderno, Las Plamas' 2005), »formas de pensar« (MALBA, Buenos Aires, 2004), »XXV São Paulo Biennale« (2002), »Urbane napetosti« (Dunaj, 2002).

Ste umetnik, teoretik, kurator, pisatelj, novinar, kartograf, režiser, aktivist, profesor?

Umetnik.

V tekstu »Documenta« pojasnujete različna poimenovanja umetniškega ustvarjanja. Uporabljate termine, kot so umetnik-umetniki, kurator-kurator, kurator-umetnik in umetnik-kurator. V tekstu pravite, da ljubite »etc.-umetnike« in da ste eden od njih, ker združujete različne prakse skozi angažirano umetnost – teoretske, aktivistične, producentske, kuratorske idr. Kaj dejansko pomeni biti »etc.-umetnik«?

Ta tekst je napisan s humorjem. Tudi pri siceršnjem ustvarjanju poskušam uporabljati

humor, saj je pomemben element umetniške prakse. V »Documenta« poskušam pokazati na različne prakse, ki jih umetniki uporabljajo za ustvarjanje orodij in mehanizmov, prek katerih komunicirajo in naslavlajo gledalko ali gledalca oziroma sodelujočega. Pri tem morajo upoštevati vrsto praks, polj in modelov organiziranja. »Etc.-umetnik« preizprašuje naravo in pomen lastne udeležbe v umetniški praksi in umetnosti nasploh, pri čemer združuje različne kategorije ali vloge, kot so teorija, terapija, kuratorstvo, aktivizem, produkcija, učitelj itn. »Etc.-umetnik« pokaže na vpetost umetnikovega posega v širše družbeno in politično delovanje v vsakdanjem življenju, ustvarjanje situacij, podob, komunikacij, dogod-

kov in objektov, intervencij v družbeno lokalno in globalno okolje. Prehaja klasična razmerja in nenehno odkriva nove oblike družbene formacije, nove namere, ki so sposobne samoorganiziranja prek transindividualnih procesov, ki jih je težko opredeliti, saj konstituirajo ustvarjanje.

Kaj se zgodi z umetnikom in njegovo umetnostjo, če ne vsebuje kritične refleksije? Velja enako kot za teorijo, da se sprevrže v ideologijo?

Refleksija je zelo pomemben element umetnosti, ne glede na vrst. Vsaka umetnost, pa naj gre za slike ali stvaritve, razstavljene v galerijah in muzejih, ali pa za druge pristope, kot so dogodki, spektakli, instalacije, filmi ali performansi, vsebuje refleksijo. Zelo težko je določiti, kateri so tisti umetniški tokovi, načini, metode, ki premostijo vrzel med umetnikom in gledalcem, poslušalcem, bralcem, opazovalcem. Zato umetnost nenehno preizkuša meje svojih lastnih možnosti in omejitev, potuje po teoriji, arhitekturi, novih medijih ter drugih oblikah in vsebinah.

Umetnik mora za umetniško prakso razviti kompleksno ogrodje, prek katerega bo dosegel gledalca ali gledalko tako, da ga bo umetniška praksa spremljala in dopolnjevala tudi pri njegovih nadaljnjih delovanjih. Navadno je to moč videti dolgoročno in ni mogoče napovedati, kako se bo umetniško delo preslikalo v posameznika. Umetnost nima samo spektakularnega učinka, ni zgolj enkratni dogodek, temveč lahko nagovori in nagovarja občinstva. Nekoga se lahko določeno pesniško delo dotakne tako zelo, da ga bo spremljalo še vrsto let. V tem je lahko angažirana umetnost pomemben del družbene prakse, ki prispeva h gibanju izkušenj, idej, jezikov, vzorcev in načinov družbenega organiziranja. Vendar nikdar ne vemo vnaprej, ali bo kakor koli učinkovala. Lahko samo poskušamo.

Kako ocenjujete študij umetnosti na državni univerzi v Rio de Janeiru, kjer ste trenutno tudi predstojnik katedre? Je mogoče ustvarjati v okviru univerze?

Ugotavljam, da se je univerza že skozi zgodovino, še bolj pa danes, poskušala na več načinov izločiti in osamiti ter fragmentirati. Kot velja za druga področja, tudi na univerzi vse več prostora zavzemajo neoliberalne agende, ki ogrožajo njeno avtonomno delovanje kot tudi njen obstoj. Tako se vse pogosteje dogaja, da se na primer študente umetnosti vse bolj usmerja zgolj v umetnost ter vse manj v druga področja študija, kot so filozofija, sociologija, arhitektura, komunikologija itn., ki jih kot bodoči umetniki nujno potrebujejo za nadaljnja ustvarjanja. Umetnik, zaprt zgolj v umetnost, odrezan od družbenih spoznanj, ne more razviti izkušenj, znanj, ozadij, načinov, struktur, mest in pogojev svojega lastnega ustvarjanja. V tem vidim veliko oviro za študij umetnosti na naši univerzi. Zato se pogosto dogaja, da veliko skupin in posameznikov ustvarja tudi avtonomne prostore, skupine in skupnosti, kjer so mogoči artikulacija in reartikulacija obstoječih umetniških tokov, združevanje in prepletanje različnih disciplin, eksperimentiranje z novimi pristopi in tehnologijami. S tem nadomeščajo in kompenzirajo tisto dinamiko in interdisciplinarnost, ki je vse manj zastopana na univerzi.

V »Pogovarjanjih« poskušate ustvariti nov odnos z občinstvom. Kaj je srž te umetniške prakse, ki spremlja večino vašega dela?

Z Bojano Piškur sva v »Pogovarjanjih« vključila in povezala različne umetnike in kolektive iz Ria de Janeira, kot so Daniela Mattos, Alex Hamburger, Romano, in Slovenije, kot so Jože Barši, TEMP, Franc Purg idr. »Pogovarjanja« ustvarjajo pogoje, kjer se bodo lahko spoznale različne lokalne prakse in situacije, ki nastajajo v sicer oddaljenih prostorih, vendar komunicirajo, ustvarjajo igro,

FOTO: MATEJ ZONTA

spletajo populacije, se gibljejo. Teško je napovedovati, kaj se bo dejansko zgodilo na »Pogovarjanjih«, saj šele nastajajo in ne vem natančno, kako jih bodo umetniki predstavili. Prav tako bodo njihova dela verjetno na različne načine odzvanjala na udeleženske in udeležence. Lahko samo špekuliram.

S »Pogovarjanji« sicer poskušava z Bojano odpreti različne načine razmišljanja, ki omogočajo transformacijo glasu drugega. Gre za »drugo-kot« možnost, ki govori skozi svojo drugačnost. Pogovarjanja lahko dokažejo modalnost gibanja, saj udeleženci, šele ko zaključijo dialog, ugotovijo, da se ne morejo vrniti na isto mesto. Med tem se je namreč že dogodila transformacija, ki je temeljna tako za teorijo in umetnost kot za gibanja, ki kot osrednjo metodo svojega ustvarjanja postavlja dialog. Kljub oddaljenosti bomo poskušali

prek novih medijev približati in vzpodbuditi oddaljene in ločene umetnostne ter komunikacijske možnosti, simultanost obstoja prek vizualnega in zvočnega jezika.

Brazilijska je podobna kot večina držav Latinske Amerike vališče novih političnih praks. Kako je bila umetnost v Braziliji povezana z alternativnimi političnimi praksami nekoč in kako je danes?

Zgodovina umetnosti v Braziliji je imela zelo različne vloge. Že konec petdesetih ter v šestdesetih in sedemdesetih so ustvarjali izvrstni umetniki, na primer Lygia Clark in Hélio Oiticica, ki sta se radikalno angažirala za svoja lastna življenja ter živela proces permanentne aktualizacije prek samokonstrukcije. Uvajala sta nova, čutna vedenja, drugačna razmišljanja, manj moralistično politiko telesa in seksualnosti, ter zato tudi nenehen boj proti političnim, ekonomskim, socialnim in kulturnim omejitvam njunega časa. Na novo sta premišljala tudi vlogo subjekta in objekta, individualnosti, subjektivnosti. Vendar je takrat umetnost imela bistveno drugačen politični in ekonomski kontekst kot danes.

Šele s padcem diktature v osemdesetih je v Braziliji vzniknila vrsta različnih umetniških praks, ki so se začele prepletati in komunicirati. Brazilija dotlej ni imela tako ugodnih institucionalnih in državnih ureditev za umetnost, kakršne so bile v evropskih državah, na primer v Franciji, Nemčiji ali Veliki Britaniji, kjer je umetnost organizirana ter ima številna mesta in prostore svojega artikuliranja. Vendar so se predvsem od srede osemdesetih razmere začele spreminjati in umetniki v Braziliji se vse bolj učijo prepoznavati področja umetniškega delovanja in samoumestitve.

Konec osemdesetih, predvsem pa sredi devetdesetih je nastala vrsta skupin in posameznikov, ki so artikulirali mesta ustvarjanja ter angažirano umetnost, ki posega v vse ravni vsakdanjega življenja in je protagonist sodobnih družbenih procesov. Ta umetnost je za-

čela preizpraševati razmerja in relacije z vsakdanjim življenjem ter se razširila po različnih, tudi revnih predelih dežele ter navzven. Pojavila se je vrsta iniciativ, ki so posredovale informacije in izkustva iz različnih delov Brazilije, kjer so skupine razvijale različne oblike, invencije in dela samoorganizacijskih strategij za umetnost in umetniške prakse. Pokazale so drugačno ozavedanje in pomen mediacijskih strategij za konstrukcijo jezikov umetnosti v okvirih umetnosti. V Rio de Janeiru so bile tako aktivne predvsem skupine, kot so Radial, Rés de Choro, Imaginario periférico, revija *item*, Visorama, Arte Construtora idr. Konec devetdesetih pa še vrsta novih, kot so Agora, Exo.org, Capacete Entretenimietos, Zona Franca. Tudi te preizprašujejo načine in možnosti umetniške prakse, da bi bile manj odvisne od lokalnih struktur, bolj politično mobilne, kar je nujno za produkcijo sprememb v lokalnem okolju ter odpiranje in ozavedanje družbenih vprašanj.

Umetnost nikdar ni imela tako velikih možnosti kot danes, ko se zanjo kaže vse večji interes trga, ki jo je prepoznal kot pomemben element družbenega življenja. To velja tako za Brazilijo kot za druge države. Umetniki zato preizprašujejo in artikulirajo meje, kdaj in kako je umetnost lahko protagonist družbenega delovanja. Umetnost se vsekakor mora odpreti trgu, saj ne more delovati zaprta vase in izključena iz družbe. Obstaja pa velika nevarnost ekonomske determinacije. Neoliberalne agende jo poskušajo na vse načine vključiti v svoje mehanizme oblastništva ter potrošniške, neartikulirane družbe, tudi z velikimi sredstvi za sodobno umetnost. Zato poskušajo umetniki danes vse bolj ozavestiti pogoje, možnosti in pomene umetnosti.

Ali razlikujete aktivizem od umetnosti?

Obstaja vrsta deklariranih umetnikov, ki za temelj svojega ustvarjanja jemljejo upore, na primer najbolj znano *Gibanje kmetov brez zemlje* (*Movimento sem Terra*), ki zasedajo

FOTO: MATEJ ZONTA

FOTO: MATEJ ZONTA

zavrženo zemljo ali nekdanja veleposestva in znotraj njih ustvarjajo avtonomne prostore, kjer samoorganizirajo svoja življenja. Mnogi umetniki se učijo iz teh novih političnih praks, jih opisujejo in vključujejo v svoje delovanje. Vendar je izjemno težko razlikovati med aktivizmom in umetniškim procesom ali ustvarjanjem, kajti *Gibanje kmetov brez zemlje* je že samo po sebi nova politična praksa proti neoliberalizmu ter hkrati tudi umetniška praksa samoorganiziranja, vzpostavljanja ali prenarejanja skupnosti, umetnosti življenja. Umetnost mora za lastno ustvarjanje nepre-

FOTO: MATEJ ZONTA

stano posegati v različna področja družbenega ter jih vpletati in reflektirati v svojih praksah.

Kakšna je komunikacija brazilske umetnosti z umetniki iz drugih delov Latinske Amerike? Gibanja kmetov brez zemlje v Braziliji, argentinskih brezposelni delavcev in mehiških staroselcev v Chipasu, Bolivarjansko gibanje v Venezueli so sicer edinstvene politične prakse, vendar vseeno ustvarjajo pomembne komunikacijske mreže, kanale, prek katerih izmenjujejo alternativne pristope družbenega delovanja in samoorganiziranja.

Danes je tudi zaradi novih tehnologij lažje povezovati in mrežiti umetnosti. To najbrž veliko bolj velja za aktiviste kot pa za umetnike. Zapatisti, staroselski uporniki iz Chiapasa so pokazali, kako nove tehnologije prispevajo h komunikaciji bojev. Vsekakor je danes več sodelovanja umetnikov kot nekoč, vendar je težko zarisati meje teh povezovanj. V Braziliji se je vsekakor izboljšala komunikacija med različnimi regijami, ki pa presegajo državne meje.

V Latinski Ameriki je v zadnjih letih vzniknila vrsta zanimivih skupin. V Argentini, v Buenos Airesu je na primer skupina Trama, ki sooča in izmenjuje strukture mišljenja, vprašanja in tendence angažiranih za ustvar-

janje umetnostnega miselnega sveta. Nastaja kot poskus krepitve vezi in stikov med umetniki iz različnih regij in skupnosti v Argentini in Latinski Ameriki, da bi vzpostavili ogrodje za artikuliranje umetniške produkcije v kontekstu periferije. Poskušajo legitimirati umetniško misel v družbeni in politični sferi. Trama združuje različne generacije umetnikov in intelektualcev, ki poskušajo prek delavnic, diskusij, srečevanj, predavanj in umetniških predstavitev razviti horizontalna omrežja za razvoj umetniških skupnosti, ki jim pripadajo. Trama regionalno kulturno sceno povezuje lokalno in globalno ter hkrati promovira načine družbene izmenjave, družbenih praks, vednosti in samoorganiziranja, ki vzpodbujajo in omogočajo sodelovanja umetnikov in spoznavanja ter srečevanje sicer različnih umetniških praks.

Čez nekaj dni odhajate v Stuttgart, kjer boste od 18. februarja do 30. aprila ustvarjali projekt »4br« (4br – štirje brazilski projekti).

V sodelovanju z Württembergischer Kunstverein Stuttgart bomo v Nemčiji predstavili tri različne umetnosti iz Rio de Janeiro in eno iz São Paula. Gre za drugi del projekta večletnega sodelovanja, kjer predstavljamo različne zvrsti brazilske umetnosti – politično angažirane, dogodkovne, raziskovalne – ter uredniški projekt.

Prvi projekt je No-Gug-Rio, ki je nastajal januarja 2003 v Riu kot gibanje umetnikov, ki je javnosti predstavilo krivične poglede pogajanj med mestnimi oblastmi in Guggenheim Foundation. Umetniki so pripravili vrsto akcij, ki so vsebovale diskusije ter produkcijo dokumentov, demonstracij in performansov, s katerimi so vplivali na lokalno politiko. Iz mobilizacije umetnikov se je razvila skupine »artesvisuais_politicas«, ki je nekaj mesecev po razveljavitvi pogodb o prihodnosti umetnosti v Riu pomagala ustvariti razvojni program kulturne politike za vizualno umetnost na ministrstvu za kulturo. Skupina je tako

pomemben eksperiment za prihodnje samo-artikulacije umetnikov in umetniških skupnosti ter njihove vloge v družbi.

Drug projekt pripravljam z že omenjeno skupino Zona Franca. To je ena od izjemnih brazilskih umetniških skupin, ki je delovala med leti 2001 in 2002. Umetniki Alexander Vogler, Aimberè Cesar, Edson Barrus, Roosivelt Pine, Guga Ferraz in Adriano Melhen so natančno leto dni vsak ponedeljek zvečer v soseski Lapa v Rio de Janeiru ustvarjali umetnosti, med tem pa so nastajali popolnoma nepredvidljivi dogodki. Niti občinstvo niti umetniki niso mogli predvideti, kaj in kako se dogaja, niti definirati, kaj se je zgodilo. Med drugim so se v prostorih Zone Franca zgodili požar, podirale so se stene prostorov itn. Dogodki so postali neke vrste multimedijski, intermedijski anarhistični pojavi, ki so združevali performance, video, film, glasbo, inštalacije itn. ter nenavadne pojave. Ustvarjali so jih predstavniki različnih generacij in umetniških zvrsti. V Stuttgart sem jih povabil zato, da dobijo priložnost za avtorefleksijo, ki jo bodo lahko objavili v publikaciji ter s samoumestitvijo in opredelitvijo tudi definirali svoje minulo delo.

Tretja skupina exo.org bo predstavila svoje interdisciplinarne raziskovalne projekte, ki jih od leta 2002 ustvarja v São Paulu. Gre za skupino arhitektov, umetnikov in urbanistov, ki jo koordinirata Ligia Nobre in Cécile Zoonens. EXO sestavljajo različni projekti, ki nastajajo kot platforma informacij, diskusij in akcij o sedanjih kulturnih procesih. Poskušajo graditi strategije za približevanje različnih lastnosti procesov moderne estetske prakse, ki jo definirajo različni načini kritičnega raziskovanja artikulacije razmerij znotraj teoretskega

FOTO: MATEJ ZONTA

sveta, ter jo predstavljajo različnim občinstvom. Čeprav je EXO vpet v mednarodno interdisciplinarna omrežja, pa je v zadnjih letih pomembno prispeval tudi k spremembam v prostorih, kjer nastaja.

Capacete Entretenimentos je leta 2000 v Rio de Janeiru začel Helmut Batista kot projekt, ki je poskušal producirati še ne poznane koncepte in kontekste. Projekti, ki so se zvrstili v zadnjih letih, so pomembno spreminjali in prepletali podobe urbanih središč, tako statične kot gibljive, ter besede, tako zapisane kot govorjene. Projekti so bili predstavljeni prek serije publikacij *Planeta Capaceta*. Za vsako publikacijo je Batista povabil drugega brazilskega umetnika, da je uredil podobo, koncept in dizajn. Dela so pomembna tako s teoretskega kot umetnostnega vidika, saj elaborirajo kritične in nepokrite tematike, ki so temeljne za področje umetnosti. V Stuttgartu jih bomo predstavili kot primer angažiranega uredniškega projekta v in o umetnosti.